

Av Landsmålsarkivets frågelistor äro till
januari 1929 följande tryckta:

1. MJÖLKHUSHÅLLNING.
2. TRÖSKNING.
3. PERSONERNA I GÅRDEN OCH BYN.
4. HIMLAVALVET OCH VÅDERLEKEN.
5. TID OCH TIDSINDELNING.
6. BRÄNNVINSBRÄNNING.
7. LÖV- OCH MOSSTÄKT.
8. GRUVOR.
9. RENLIGHET.
10. TILLTAL OCH HÄLSNINGAR.
11. HANDEL OCH LIVET PÅ FÄRDVÄGAR.
12. FÅBODVÅSEN.
13. ELD OCH ELDGÖRNING.
14. BIN OCH BISKÖTSEL.
15. HÅGNADER.
16. BRÖDET OCH DESS TILLREDNING.
17. KOLNING.
18. TJÄRBRÄNNING.
19. NÖDBRÖD.
20. SKOR OCH SKOTILLVERKNING.

Under förberedelse äro:

21. STRUMPOR, VANTAR M. M.
22. TRÅSLÖJD.
23. BYSMIDE OCH HOVSLAGERI.
24. SKIDOR, SNÖSKOR, SKRIDSKOR.
25. SLÅTTER.
26. HYTTOR.
27. JORDENS BEARBETNING.
28. LEKAR.
29. ORD OCH UTTRYCK FÖR RÖRELSE.
30. VATTEN OCH VATTENDRAG.

18. TJÄRBRÄNNING

Tjärbränning.

I. Inledande frågor.

Ordet tjära som substantiv ock värb? Sammansättningar ock avledningar av ordet (tjärbrå, tjärstryka, tjärig o. s. v.)? Finnas andra ord, som kunna eller kunnat användas om tjära? Vilka uttryck ha använts om bränna tjära (sjuda)? Om uttryck för olika tillvägagångssätt vid tjärbränning jfr nedan!

I vilken utsträckning har tjärbränning i äldre tid förekommit i orten? Har tjära bränts till husbehov? Till avsalu? Sysslade bönderna med tjärbränning som biförtjänst? Brände bönderna själva den tjära de behövde, eller köpte de den av särskilda tjärbrännare? Voro dessa vanligen backstugusittare eller småbrukare (finnar i finnbygderna)? Hur benämndes de personer, som hade tjärbränning till näringsfång (tjärbrännargubbar, sojsgubbar, brännmästare)? Arbetade de åt bönderna, eller brände de för egen räkning? Köpte de i så fall tjärved av bönderna, eller fingo de fritt ta vad de behövde på böndernas mark?

Om tjära tillverkades i större omfattning, var avyttrade man då tjäran? Fanns det särskilda uppköpare av tjäran? Namn på det ställe, där tjäran avlämnades (tjärhov)? Beskriv tjärhandelns organisation? Vad kallades sådan tjära, som var avsedd till försäljning (köptjära)? Har man några minnen av att tjära lämnats som skattebetalning (skattetjära)?

Ansågs det som föga lönande fattigmansgöra att bränna tjära? Vad kunde en person, som sysslade med tjärbränning, förtjäna under ett år? Hur många bränningar kunde han

hinna utföra under året? Hur mycket kostade tjäran på platsen? Vid sjöhamnarna (t. ex. i början av 1800-talet 6—8 riksdaler tunnan)?

II. Hopsamlade och beredning av tjärveden.

Vad slags virke brukade man taga till tjärved (furustubbar, stycken av tallstammar)? Namn på olika slags tjärved (furustubbar, furustumlar, tjärurot, törestubbar, torrvedstubbbar; tyreskatar, skattöre, flöjskatar, tjärgadd)? Angiv, så nära sig göra låter, de särskilda hithörande ordens betydelse! Brukade man skala av barken eller på annat sätt preparera växande tallar för att göra dem lämpliga till tjärved? Vad kallades detta förfaringssätt (att kata, katning)? Hur utfördes katningen (barken togs bort från manshöjd och ned till marken utom på norra sidan, där en smal barkrand lämnades kvar)? Namn på tallar, som man behandlat på detta sätt (ljudtall)?

Från vad slags mark hämtades de bästa tjärvedsstubbarna (från gamla svedjor, torra, soliga moränbackar)? Huru gamla skulle stubbarna vara för att lämna god tjära (15—20 år, 2—3 år)? Varför ville man ej använda färskastubbar (de voro svårare att bryta upp)? Andra orsaker (de lämna grynig tjära, ha för litet koncentrerad tjärved)?

Vad kallades de olika delarna av en stubbe (stubbe, stumbel, rothals, pålrot, rotgrenar, täger, rotben)? Namn på stubbar av vindfällda träd (rotstalp)?

Vilken tid ansågs bäst för stubbrytningen (höst och vår, då marken var lösast)? Brukade man syssla med stubbrytningen efter skördens slut på hösten?

Hur bröt man stubbarna (för hand eller med jålp av enkla maskiner)? Beskriv, hur arbetet utfördes och vilka redskap som därvid kommo till användning! Hacka och spade att frilägga rötterna med? Rotyxa (jordyx) att hugga av rötterna med? Spett? Håvstång (bom, brytstång, lunna, spak, vrida, våg) av granvirke? Var den försedd med rep i

ena ändan? Manövrerades håvstången av en, två eller flera man? Har man haft en extra jålpstång under håvstången med rep fastgjord vid denna, så att de arbetande kunde genom att stå på jålpstången låta sin kroppsvikt värka på håvstången utan att behöva luta sig över den och trycka ned den med bröstet (springlångd, springvågt)? Vad kallades den sten eller stock, som användes som stödjepunkt för håvstången (brott, vågmat)?

Olika slag av mekaniska stubbrytare (ej nya typer!) och deras konstruktion? Benämningar (stumlespel)? Namn på deras delar (stativ, kåttingar, håvstång o. s. v.)?

Beskriv behandlingen av det uppbrutna virket: hur stubbarna klyvas (borde detta ske då de voro hårdfrusna på vintern och därigenom särskilt sköra?), hur de på vintern forslas till bränningsplatsen (köra ihop törve); hur veden på våren ytterligare sönderdelas (klyva, smeta, spjålka sönder, slå sönder törve) i bitar, växlande från några dm. till 1 m. långd, hur alla murkna partier ränsas bort, likaså kol, sot o. s. v. (spönja veden); hur veden sorteras efter törvedhalt och lägges upp i travar (kastar) till torkning! Vad kallades efter sorteringen de kådrikaste (fetaste) bitarna (fetved, tjärved, såjdsvid)? De tjockaste bitarna (knubbar)? Den kådfattiga avfallsveden (spinkved, avfallsved)?

Vilka värktyg användes vid tjärvedens sönderdelning (törvya, en extra stark och tung yxa, järnvigg, stålkil, slägga, björkklubba)?

Hur mättes den hopsamlade och färdigställda virkesmängden? Hur mycket ved behövdes för att vinna en tunna tjära (4—6 kbm.)?

III. Olika tjärbränningsmetoder.

Foga om möjligt måttuppgifter och skisser till beskrivningarna av de olika anordningarna för tjärbrånniug, särskilt till detaljerna i anordningarna för tjärans avlopp och tappningen!

A. Bränning i långsträckta gravar eller trummor.

Har man i orten bränt tjära i långsträckta gravar eller diken? Se fig. 1! Vilka benämningar har man haft för sådana anordningar (dike, tjärdike, drevgrav, blåsgrav, bläxgrav, fläktdal)? Hur anlades en sådan grav (ett dike med rund botten, grävt i en backslutning med en grop grävd vid ena ändan för det kärl, vari tjäran uppsamlades)? Hur var avloppet från bränningsdiket anordnat (en träränna, helrund i

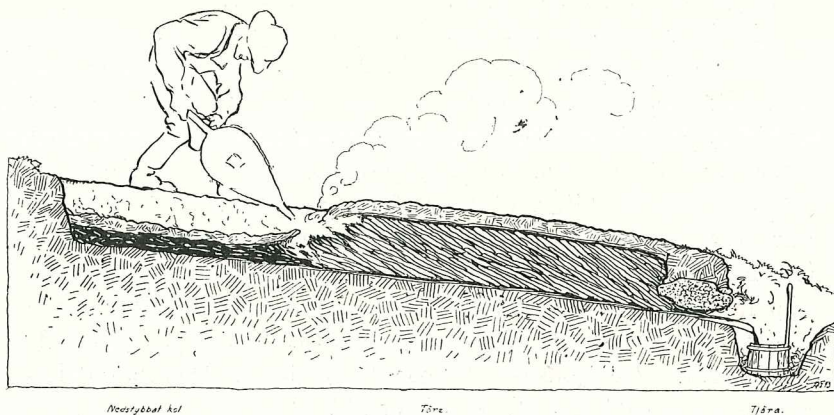

Fig. 1. Drevgrav.

Värmland. Fataburen 1923, s. 83.

ena ändan ock försedd med ett borrarat hål, som kunde tillslutas med en tapp, väl täckt med jord ock sten)? Varmen tätades gravens botten ock sidor, så att ej tjäran kunde läcka ned i jorden (med färsk granbark, näver)? Vad kallades den hårda skorpa av jord ock tjära, som bildades på botten av en några gånger använd tjärgrav (brandskorpa)? Anordningar i gravens botten, för att tjäran skulle rinna av lättare (små störrar lagda i gravens längdriktning)? Vad kallades det att lägga in tjärveden i graven (inresning, läggning, laing)? Hur placerades veden (man började läggningen i gravens övre ända, ock veden ställdes i spetsig vinkel mot botten)? Hur

högt över jordytan gick den färdiglagda strängen av tjärved? Hur täcktes veden (med granris, mossa, jord, stybb, som tillstampades eller klappades med en spade)? Var skedde tändningen (i gravens övre ända)? Hur reglerades eldens styrka (bläster, pust)? Andra regleringsåtgärder för att hålla elden jämn?

Vilka slag av blästeranordningar förekommo? En näver-skiva på en käpp, som man viftade (bläxade) med över öpp-

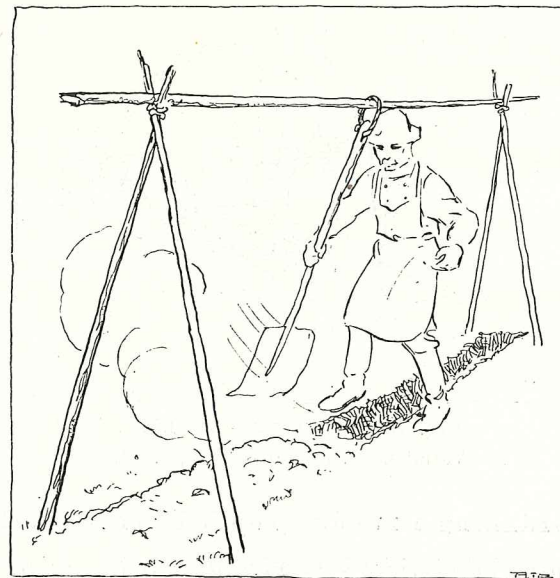

Fig. 2. Drevgrav med näverbläx.

Värmland. Fataburen 1923, s. 84.

ningen? En »vinge» av näver fastsatt vid ett träskäft, som med en vidja är fäst vid en slana längs gravens (fig. 2)? Namn på dessa anordningar (näverbläx)? Har man använt en »fläkt» med fyra vingar ock vev (som fig. 3)? Har handpust eller smidesbälgr varit använd för detta ändamål?

Redogör för bränningens förlopp, jordens tillpackning över den kolade veden o. s. v.! Hur lång tid tog bränningen? Hur mycket tjära kunde man få ur en sådan bränning?

Har man bränt tjära i en **trumma** (tromme) av hopspikade bräder, i vilken tjärveden lades in? Hur var en sådan trumma anordnad: öppen i ena ändan; den andra försedd med botten ock avloppsöppning för tjäran; lagd i ett brant sluttande dike; veden inlägges, innan »locket», d. v. s. fjärde sidan, pålägges; trumman tätas med lera; övertäckes med jord; tändes i den övre, öppna ändan; ingen fläktning för att reglera draget?

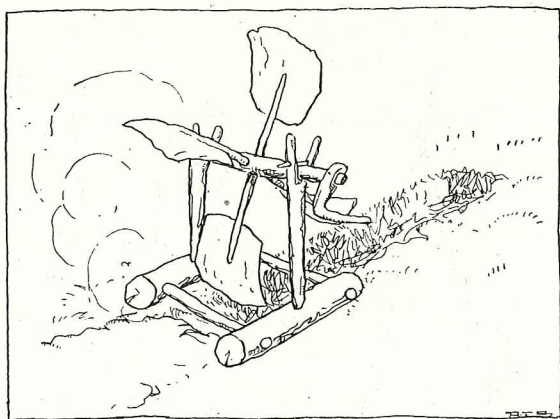

Fig. 3. Drevgrav med fläkt.
Värmland. Fataburen 1923, s. 84.

B. Bränning i runda gropar eller tjärdalar.

Har man bränt tjära i **mindre gropar** i marken? Hur var avloppet för tjäran anordnat i dessa? Anordningen för övrigt?

Tjärbränning i verkliga **tjärdalar**? Se fig. 4! Namn på tjärdalar (tjärdal, tjärkall)? Beskriv tjärdalens konstruktion ock hur man uppförde den!

Var brukade man anlägga tjärdalar? Nära gården eller ute i skogen? På solig, vindsyddad plats? Å en backsluttning med lättgrävd jord (lerblandad sandjord, mo)? Hur anlades den med hänsyn till transportförhållandena (råvara, färdig tjära)? Brukade den läggas vid sluttningen av en å, bäck eller dylikt (för flötning av tjärtunnorna, för att ha bekväm tillgång till vatten)?

Hur stora gjordes tjärdalarna i allmänhet? Uppgiv mått ock tjärmängd, som kunde vinnas av en bränning (30—40, 100—200 tunnor)? Lades dalen helt ock hållet i platan, eller var blott den ena sidan ingrävd i sluttningen? Hur brant lutning skulle sidorna ha (1,5 : 5)? Ansågs en dal med branta väggar ge sämre resultat än en med långsluttande? Sade man, att elden leddes lättare i senare fallet, att dalen var hårdbränd i det förra fallet? Hur var främre delen av dalen

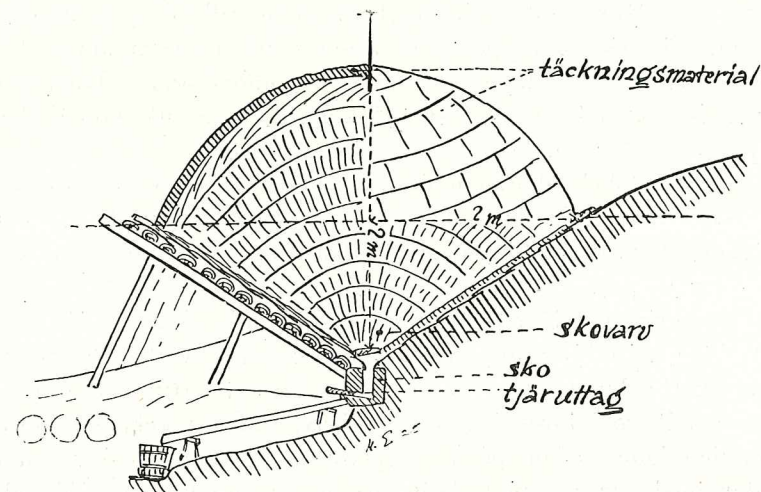

Fig. 4. Tjärdal av norrländsk typ.
Teckning av Manne Eriksson.

anordnad, om den ej var helt ingrävd i sluttningen? Var den uppbyggd av knuttimrade stockar? Var den byggd av bjälkar, som lagts med ena ändan sammanlöpande i mitten av dalen ock med stödstoppar under? Vad kallades dessa bjälkar (åsar), ock vad kallades stödstopparna? Vad kallades de træklov, som lades ovanpå dessa som ett slags golv (farved)? Namn på hela den uppbyggda botten (bräbåk, fat)? Hur täcktes detta underlag (med ett tunt lager av mossa, näver eller torv ock därovanpå ett fotstjockt jordlager från tjäruttaget upp till kanten)?

Hur var **tjäruttaget** anordnat? Vad menas med sko? Hur var skon konstruerad (ett fyrkantigt trækärl, uthugget ur

en grov tallstock, omkr. 6 tum djupt, försett med ett runt borrat tapphål i rät vinkel mot kärlets sida)? Hur fälldes skon in i åsarna (så djupt att hålet kom under farveden)? Tätningen kring skon (av hårt packad jord)? En fyrkantig trumma över skon för att hindra jord att falla ner i den? Brukade skon lutas bakåt, då den byggdes in? Varför (för att åstadkomma ett tjärlås, som hindrade luft att den vägen tränga in i dalen)? Hur reglerades tjärflödet (med en tapp i skon)? Hur leddes tjäran från skon till platsen utanför dalen, där tjäran tappades i tunnorna (med en trumma eller ränna av trä)? Hur stort gjordes utrymmet under dalen vid skon (så att det var möjligt att komma fram till skon under tappningen för den man, som skötte denna)?

Varmed beklädde man tjärdalens botten, innan veden lades in (med takteggellagda stycken av färsk granbark; löpe, med näverstycken, hyvlad träspån)? Vilka uttryck hade man för att ta bark (löpa)?

Beskriv, hur tjärveden restes in! Vad kallades inresningen (att lägga in tjärveden, sätta in sojde)? Vad kallades de, som skötte denna del av arbetet (läggare)? Hur många personer deltog i inresningen? Beskriv, vad var ock en gjorde (somliga lade veden på dess plats, andra buro ned veden i dalen med bårar, som lastades på av en annan grupp vid vedtravarna). Deltogo både kvinnor ock män i arbetet? Restes veden in som i en vanlig resmila (konvergerande resning), eller lades veden upp kupolliknande (divergerande resning)? Uttryck för att resa in (ställa in, lägga in) veden? Vad kallades det första halvklotformiga varvet av särskilt kådrik ved över skon (skovarvet)? Andra namn på varven (flo)? Vad kallades det yttersta lagret ved, som användes som tändmaterial ock knappast innehöll någon kåda (spink, ändved)?

Brukade man täcka den färdigresta kullen före tändningen? Vad användes som täckningsmaterial (omvända grästorvor, ris, moss, jord, sågspån)? Brukade man driva ihop veden i kullen (klabba, klubba), innan den täcktes? Sedan man täckt den? Hur mycket av kullen lämnades utan täckning för tändningen (en rand längs foten, toppen)?

Vid vilken tid brukade man utföra själva bränningen (omkring midsommar)? Varför (veden är torrast då ock dagarna mest regnfria)?

Beskriv, hur man tände dalen (alltid under vindstilla)? Om man tände vid foten eller i toppen? Tändvirke (kådstickor, näver på käppar)? Hur reglerades draget (genom att ta upp en torva i toppen, att sticka upp små hål i täckningen med en spetsig käpp)? Hur sade man, när små explosioner ägde rum i dalen, så att elden häftigt stöttes ut (dalen slår sig, skjuter)? Om seder ock bruk vid tändningen, dalkalas o. s. v., se kap. VI!

Redogör för bränningens fortskridande: elden får gå sakta första dygnet, får så småningom öppet framträda, högen klubbas flitigt, så att ej tomrum få uppstå (frät), de sista dyggen forceras bränningen.

Hur många man övervaka bränningen? Deras sysselsättning (brännmästaren ock en jålpkarl övervaka bränningen, dämpa elden o. s. v., en man håller till under dalen ock passar fyllningen av tjärtunnorna)?

Hur regleras ock undersökes tjärflödet (tappen sättes i vid tändningen, tages ur på prov då ock då ock får vara urtagen, när tjäran om 5—6 timmar börjar komma)?

Vad kallades den klara vätska, som kom först i början på bränningen (tjärvatten, tjärslag, pärma, svartvatten)? Den tunnflytande, terpentinrika tjära, som kom därefter (fördroppare tjära)? Den riktiga tjäran? Hur prövades tjärens temperatur?

Hur behandlades dalen efter bränningens slut? Hur släckte man kolen (genom att skotta på jord, släcka med vatten)? Hur rev man ut dem? Var det vanligt, att kolen tillvaratogs? Vartill användes kolen?

C. Tjärbränning i mila.

Benämningar på tjärmila (hyttmila, lunngrav, sojde, tjärkula, dal)? I vilka avseenden skilde sig en sådan från ovan behandlade tjärdalstyp? Se fig. 5—6!

Hur var milans botten (tjärhall) konstruerad? Brukade man förlägga milan till en sluttande bärgvägg, i vilken man huggit spår för att leda tjäran till tappningsstället? Var botten snarlik en tjärdal, fastän utan sko (jfr fig. 6)? Bestod botten av en ordentligt murad äril av stenflisor? Hur tätades denna, så att ej tjäran kunde sippra igenom? Användes granbark i botten liksom i ovannämnda tjärdalar? Angiv mått på ärilens vidd och djup!

Fig 5. Modell av tjärmila.
Värmland. Fataburen 1923, s. 89.

Hur var tjäruttaget anordnat? Var avloppsöppningen i mitten på ärilen (ögat) täckt av en större stenskiva, vilande på tre mindre stenar? Vad kallades denna sten (ärlesten, ögonsten)? Hur leddes tjäran från avloppsöppningen till stället, där tjäran tappades på tunnorna? Fanns en lång tjärho (haggvann, haggve) med lock, som tjäran samlades i? Beskriv i detalj dess konstruktion (med mått)! Hur var den infogad under ärilstenen, för att ej luft skulle kunna tränga in? Hade den lock på övre sidan, så att den kunde ränsas? Avloppsöppning på tjärhon (trätapp)? Varmed ränsades hon (med

raka, gloraka)? Haggvann-mun, haggvann-lock, mälpinne för mätning av tjärans djup i hon?

Vad kallades det ställe, där tjärhon mynnade ut ock tappningen skedde (källare, sojdekällare)? Beskriv, hur »källaren» var ordnad (öppen på ena sidan, försedd med bräddtak, slutande mot ärilen)?

Hur ränsade man ärilen ock tjärhon före inresningen av voden (sköljde med vatten, sopade)?

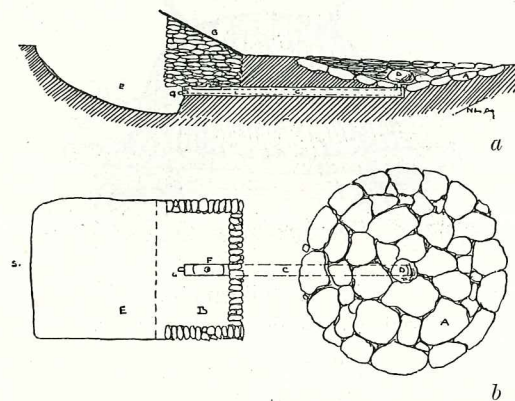

Fig. 6. »Sojde». a) sektion, b) plan.
Gotland. Fataburen 1909, s. 241.

Skilde sig inresningen av voden på något sätt från den under B ovan omtalade? Lade man träspånor i botten, för att tjäran lättare skulle kunna flyta ned till avloppsöppningen (brostickor)? Namn på de krokiga tjärvedsbitar, som sattes runt ärilstenen vid inresningen (krampet)? Vad kallades de tjockaste bitarna, som vid tjärvedens instaplade lades i mitten (knubbar)? Vad menades med ändved ock hur placerades denna? Vad var ändamålet med ändveden? Funnos särskilda namn på sådan ved, som lades runt milan för tändningens skull (sovel)? Hur var detta tändämne beskaffat, ock hur placerades det? Skillnad mellan milor med finkluven tändved (pinnsojde) ock sådana med stockar, brädlappar el. dyl. lagda som tändved (stucksojde)? Hur täcktes milan (toppen, kullan, klacken eller foten bar)? Täckningsmaterial (ris, sågspån, sågdus,

jord)? Hur kvarhölls detta på milan (med »hyllor» liknande blocken på en kolmila)?

Om ceremonier vid tändningen se kap. VI!

Redogör för bränningens förlopp, i den mån det skilde sig från processen i tjärdalen! Uttryck för att dämpa elden i milan genom att skotta på jord (hörde)? Vad kallades våldeld i dylik mila?

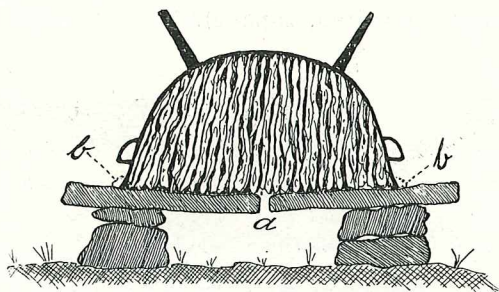

Fig. 7. Tjärgryta.
Värmland. Fataburen 1925, s. 20.

Fig. 8. Tjärbränning i gryta.
Värmland. Fataburen 1923, s. 91.

Fanns intill tjärmilan ett skjul att vila i? Vad kallades detta (sojds skula), ock huru var det beskaffat?

D. Tjärbränning i slutet kärl.

Har man till husbehov bränt tjära i järngrytor? Se fig. 7—8! Beskriv, hur därvid gick till! Hur var underlag (hall)

ock avlopp för tjäran anordnat (trattformig stenhäll med hål i mitten, sluttande häll med inhuggen ränna, utanför grytan täckt med stenar för att hindra den utflytande tjäran att antändas)? Hur inlades den kluvna veden i grytan? Hur tätades randen mellan grytan ock hällen (lera)? Eldade man ovanpå grytan med vanlig ved? Hur mycket tjära vanns i en bränning?

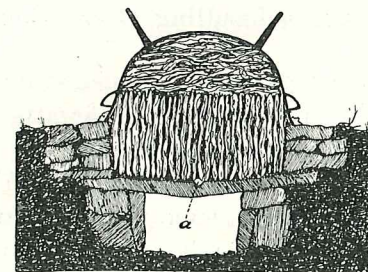

Fig. 9. Tjärugn murad av gråsten.
Värmland. Fataburen 1925, s. 22.

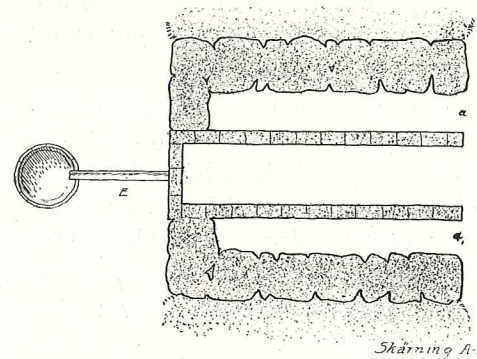

Fig. 10. Tjärugn.
Bohuslän. Fataburen 1923, s. 92.

Har man bränt tjära i lerkärl i stället för i grytor?

Har man känt till någon metod att bränna tjära i ugn? Hur var botten konstruerad (som ovan vid bränning i gryta)? Fanns på botten ett murat kar av sten, som veden lades in i? Användes även vid ugnbränning en gryta som tak på ugnen (fig. 9)?

Har man i äldre tid känt till andra slags tjärugnar, t. ex. sådana som fig. 10, från Bohuslän, med en inre kupa, som tjärveden lades in i, ock en yttre mantel, varvid eldningen skedde mellan mantel ock kupa? Vad kallades ugnens delar?

IV. Tjärans behandling efter bränningen.

Hur förfor man med tjäran, då den svalnat (skilde mellan bättre ock sämre tjära, tappade bort tjärvatten o. s. v.)? Hade man något särskilt namn på detta arbete?

Tillverkade man **tjärtunnorna** själv? Vad tog man för virke till dessa? Använde man vinterkvällarna för tillverkning av tunnstavarna? När laggade man tunnorna? Strax innan de behövde tagas i bruk? Användes gran- eller enstammar till laggband? Här är dock ej anledning att gå närmare in på laggkärlstillverkning, som skall behandlas i särskild frågelista. Hur tätades tunnorna, innan de tappades fulla med tjära (man fyllde dem med lervatten)? Hur sprundades tunnorna?

Hur **for-slades** tjäran till försäljningsstället? Körde man ned dem med hästskjutsar? Tunnan bunden mellan två stänger, vilkas främre ändar voro fästa i hästselen, de bakre släpade? Eller med stänger mellan två hästar? Flottades de ned till kusten? Beskriv, hur flottarna voro byggda! Hurudan var stommen? Hur gjordes tunnorna fast vid denna?

Vad kallades skogsbor, som på slätten bjödo ut tjära till salu (tjärbagge, tjärdase)?

Vad kallades den person, som vid tjärhovet hade att taga emot ock granska tjäran (tjäreskurare, tjärvräkare)? Uttryck för att granska tjäran (vräka, skira, skära, skura)? Redogör för vad som menades med vräkning: 1. frånskiljande av i tunnorna kvarblivet tjärvatten, pärma o. s. v.; 2. påfyllning av tunnorna, så att de blevo väl fulla; 3. uppdelning av tjäran efter kvalitet; 4. kontrollering av tunnornas storlek!

Olika slag av tjära? Prima tjära: lättflytande, fradgar sig vid upphällning, icke grynig (fin tjära)? Sekunda tjära:

tjockare, något grynig (medelgrovt tjära)? Tertia tjära: tjockare, mycket grynig (grovt tjära)?

Märkning av faten med varustämplar? Vad ange de (kontrollmärke på att tjäran är vräkt, uppgifter om tjärans godhetsklass)?

V. Tjärans användning.

Hur användes tjäran inom folkhushållningen? Till konservering av träföremål, slädar, källkar, vagnar, laggkärl, tak, väggar, rännor, bryggor, dörrar, båtar? Användes tjära uppblandad med rödfärg på väggar ock tak? Vartill användes tjärvattnet? Vad kallades det att bstryka med tjära (tjära, tjärga, tjärstryka, tjärbrå)? När, hur ofta, av vilka utfördes tjärstrykning på hus ock husgeråd?

Namn på kärl, som tjäran förvarades i vid tjärstrykning (tjärbytta, tjärspann, tjärask, tjärkanna, tjärstop, tjärbutt, tjärpyts)? Av vilket material voro de gjorda? Namn på borstar e. d., som användes för arbetets utförande (tjårborste, tjärsudd, tjärkvast, tjärsticka)? Ströks tjäran på kall eller upphettad? Om det senare var fallet, hur värmdes tjäran? Man lade en upphettad sten, ett järnstycke i tjärpytsen? Andra metoder för uppvärmningen?

Användes tjära uppblandad med fett som hjulsmörja? Hade man en tjärpyts bunden vid kärraxeln (skalmen, längdan)?

Tjära som smörj- eller konserveringsämne för lädervaror? Som skosmörja? För andra liknande ändamål?

Tjära vid båtbyggeri för tätning av fogar ock liknande ändamål?

Tjära som botemedel mot sjukdomar hos djur eller människor (jfr en senare kommande frågelista om folkmedicin).

Tjärans användning vid **beckkokning**. Benämningar på arbetet (koka, sjuda beck)? Hur skedde kokningen (i en liten skaftad tackjärnsgröta på tre fötter, tackjärnspotta, över glöd eller svag eld ock under ständig omröring med träspade)? Hur provade man, om becket var färdigt (genom att

släppa en klick i kallt vatten: om den stelnade genast, var becket bra; eller genom att bita i becket med tänderna: om det klibbade vid svagt, var det bra)?

Vartill användes becket (av skomakare vid tillverkning av becktråd, vid skeppsbygge; vid behandling av skorv (beckhätta), på sår o. s. v.)?

Vilka former ha orden beck, becka, beckad, beckning o. s. v. i ortens mål?

Finns en leksak, som kallas beckloppa, gåshoppa e. d.? Dess huvudsakliga beståndsdelar äro en liten elastisk träbåge (en gåsskalle eller annat), ett dubbelt snöre mellan dess ändar, en träpinne, som man kan vrida samman snöret med ock spänna det hårt, samt en beckbit, som man klämmer fast träpinnen vid? Då pinnen släpper från becket, hoppar hela apparaten högt i luften. Finns en leksak, som kallas tjärflygare eller dylikt (en pil med nål i spetsen ock pappersstyre)?

VI. Seder ock skrock vid tjärbränning.

Hade man något särskilt att iakttaga under **inresningen** av veden? Signerier eller formler, som mumlades under arbetet?

Andra seder knutna till inresningen av veden? Har man brukat resa »majstång» på toppen av den färdiggjorda tjärvedskullen? Hur såg denna stång ut (en granspira med kors på, stående eller vågrätt liggande kors; en lövruska, flera lövruskor)? Sattes de upp under några särskilda ceremonier? Har man känt till bruket att med lott utse en gosse ock en flicka bland dem, som arbetat med vedens inläggning, ock låta dem bära upp var sin ruska på vedhögen? Känner man till namnen gubben ock gumman som benämning på dessa lövruskor (eller på granbuskar, när sådana i stället användes)? Ansågs det, att det par, som gick upp på vedhögen med »gubben» ock »gumman», skulle bli gifta under året? Satte man också upp »majstång» på taket (vallen) över tjäruttaget (källaren)?

Hur länge skulle dessa majstånger stå kvar (under hela bränningen)?

Firades vedens inresning på något sätt (genom att ta torvsupen, hålla dalkalas)? Brukade man sjunga särskilda sånger (dallåtar) vid dessa tillfällen? Brukade man ställa till dans?

Varifrån tog man **eld till tändningen**? Måste det vara gnideld (nödeld), för att bränningen skulle lyckas bra? Gjorde man upp en särskild liten eld vid sidan av tjärdalen, varifrån elden sedan togs, då man tände tjärvedshögen (nödeldshärd)? Hur fördes elden från denna till tjärvedshögen (med näverstycken; med furubloss, som hade korsvis satt tvärstycke)?

Andra **bruk vid tändningen**? Brukade man kasta en eldbrand vid tjäruttaget (i »källaren»)? Skulle man gå dit ock vifta med blosset, innan veden antändes? Skulle man gå vissa varv kring tjärvedshögen, innan man tände den (gå tre gånger medsols med det brinnande blosset, därefter gå ned till tjäruttaget ock sedan tända; gå ett varv med hatten i hand ock läsa böner; gå två, tre varv runt tjärdalen med huvudet blottat)? Ansågs det som dåligt förebud, om elden slocknade under dessa vandringar? Skulle man hämta ny eld från brasan bredvid mellan varje gång man tände på ett ställe?

Har man haft föreställningar om något slags **skyddsande**, som bott i tjärdalen ock som man borde ta hänsyn till under arbetet? Namn?

Ansågs det farligt (vanvördigt mot tjärdalens ande) att prata högt eller stoja på annat sätt i närheten av dalen, sedan denna gjorts i ordning? Var det särskilt farligt att vissla? Fingo inte ungdomarna stanna kvar vid tjärdalen, då bränningen skulle börja?

Brukade man **skjuta** över tjärdalen eller nere vid tjäruttaget, för att det inte skulle »skjuta» i dalen? Ansågs det som gott förebud, om det smällde smått i dalen strax efter tändningen?

Ansågs det farligt för bränningen, om någon obehörig gick över tjärdalen, under det arbetet pågick?

Ansågs det på något sätt farligt att använda de vanliga **namnen** på det man sysslade med under bränningen, t. ex.

att nämna orden eld, tjära, tjärved o. s. v.? Vilka ord användes i stället för dessa (t. ex. livness för elden, vätan eller godset för tjäran)?

VII. Övriga folkminnen rörande tjära.

Brukade man med tjära måla ett kors på kornas ryggar, innan de släpptes ut om våren? Målade man med tjära ett kors över dörren vid julen eller vid andra tillfällen?

Finns sagor eller sägner, vari talas om någon, som rullats i tjära ock sedan i fjäder?

Har ni hört en sägen om en präst eller annan person, som i stället för att använda strumpor tjärstrukit sina ben för att visa, hur fattig han var? Andra historier eller ordstäv, som syfta på att någon skulle ha tjärstrukit eller talat om att tjärstryka sig själv eller sina barn i brist på kläder?

Känner man till uttryck sådana som: »Han går som lus på tjärad näver» — »som lus på tjärsticka»; »han är som en tjärsudd» (klibbig, efterhängsen)? — »Tro det, ock lägg beck på (så drar det)!»

Känner man till ramsor, som härmat ljudet av osmorda hjul ock som innehållit en klagan över brist på tjära (»Karl Olsson, smörj» — upprepat).

Finns gåtor om tjära ock beck?